

Töltéssy Zoltán

MÓRICZ ZSIGMOND ÉS A CSEREHÁT

Mai szemléletünk szerint, de születése idején is, határon született Móricz Zsigmond: a Felvidék, Kárpátalja, Erdély és az Alföld határán. Nemcsak nemzetiségi, hanem gazdasági és — utóbb — politikai értelemben is. A színmagyar Tiszacsécsétől egynapi járóföldre már románok, ruszinok, szlovákok is éltek.

Negyven éves elmúlt, amikor meg kellett élnie a Monarchia szétesését. De sosem fordult az államalkotó nemzetté váló nemzetiségek ellen: a legtermészetesebben írja, hogy „[m]a három hete fent voltam Munkácson, Podkarpataska Russban, ahol a kaszinó nagyterme zsúfolásig tömve volt [...]”.¹ Sőt ő maga erőteljesen támogatta a szlovákiai magyar fiatalságot, amely egy, az idehazai viszonyokat maga mögött hagyó modern köztársaságban talált új hazára.

Különösen mély és kitaró érdeklődéssel fordult a Felvidék (és Kárpátalja) felé.

Gyermek- és ifjúkori emlékek gyűltek emlékezetében Ungvárról, keserűséget okozó pillanatképek Prügyről, a diákélet könnyű kalandjai és megálázó megsemmisülései Kassáról és természetesen Sárospatakról. A néphagyományok után kutató gyűjtőútjáról, Szatmárból, pedig a „cifra nyomorúság” és az „éhség legendája” leleteit is összetallózta tarsolyába. S halála előtt a Székelyföldet is bejárta.

A házasság egy új világba röpítette: Janka Gömörbe való volt. A Holichok rokonságot, komaságot, barátságot tartottak magyarokkal, szlovákokkal egyaránt. Az Alföld ezermester parasztjai után megismerte az iparosodott Felvidék szlovák és mánta munkásait.

Második felesége, Simonyi Mária érsekújvári születésű volt, így megmaradt Móricz Zsigmond erős érzelmi kötődése a Felvidékhez, még ha az új házasság erőt apasztó hullámvölgyekbe és végül válságba került is.

---

¹ Móricz Zsigmond. „Magyar kompassz.” In: Móricz Zsigmond. Tanulmányok, cikkek. [Budapest] : Szépirodalmi Könyvkiadó, 1959. 662, [1] p. (Móricz Zsigmond összegyűjtött művei, p. 185. Eredetileg a Nyugatban jelent meg, 1927 januárjában.)

A „három a kislány” édesapja atyai élményeket élhetett át, mikor fölfe-
dezte az „újarcú magyarokat”, a csehszlovákiai magyar fiatalokat. Szalatnai
Rezső,² Balogh Edgár, Jócsik Lajos,³ mind életük végéig rajongással, tiszta
fejjel, s még tisztább érzellemmel beszéltek, írtak Móricz Zsigmondról. Az
érett és bölcsebb korba jutó Fábry Zoltán is meglátta az embert, a korával és
környezetével küzdő embert, s megkövette a mesélő író, ki egyben a társad-
almat is szigorúan megrajzolja.⁴

Ma már csupán nosztalgiával olvashatjuk Móricz Zsigmondnak 1930-
ban, a „Nyugat”-ban megjelent sorait:

„Miskolc a legnagyobb jövőjű magyar város. [...] Az egész Borsod
szénbánya és erdőség. Minden falu végén szénbánya s a Bükkben ötvenezer
hold összefüggő erdőség. A magyar Ruhr-vidék.”⁵

A Móricz-életrajz kutatásában van egy fehér folt: a Cserehát eddig ki-
maradt Felső-Magyarország kutatott területeiből.

Kováts Dániel külön kötetben dolgozza fel Móricz Zsigmond kapcsola-
tát és annak alakulását Sárospatakkal.⁶ A Borsod-Abaúj-Zemplén megye
helytörténetét feldolgozó kiadványokban szó van Prügýről és Sárospatakról,
de nem esik említés Rakacaszendrőről.⁷ Sem Hornyák Gyula helytörténetés,⁸
sem Kisfalusi János, a viszlai görög katolikus parochus nem ír róla.⁹

² Szalatnai Rezső. „Móricz Zsigmond Szlovákiában.” In: Szalatnai Rezső. *Arcképek, háttérben hegyekkel : esszék és emlékezések*. Budapest : Szépirodalmi Kiadó, 1969. 370, [3] p., p. 247-[287].

³ Balogh Edgár. „»Julián-barát« a Felvidéken.” és Jócsik Lajos. „A Kelet Népe szerkesztőségében.” In: Darvas József (szerk.). *Móricz Zsigmond ébresztése : emlékkönyv*. Budapest : Sarló, 1945. 291, [2] p., [8] t. o. : ill.

⁴ Fábry Zoltán. „Móricz Zsigmond és kora.” In: Fábry Zoltán. *Emberek az embertelenségben*. Bratislava : Szlovákiai Szépirodalmi Könyvkiadó, 1962. 330, [3] p., p. 51-[76]. Mennyire jellemző, hogy a jelzett írás „[a]z ötkötetes szlovák nyelvű Móricz Zsigmond-kiadás bevezető tanulmánya”. (Lábjegyzet, p. 51.)

⁵ Móricz Zsigmond. „Miskolc.” In: Móricz Zsigmond. *Riportok, 1930–1935*. [Budapest] : Szépirodalmi Könyvkiadó, 1958. 781 p. (Móricz Zsigmond összegyűjtött művei, p. 102.)

⁶ Kováts Dániel. *Móricz Zsigmond és Sárospatak*. Miskolc : Felsőmagyarország Kiadó, 1994. 261, [2] p. : ill.

⁷ Csorba Zoltán. *Miskolc és Borsod az irodalomban*. Miskolc : a szerző, 1942 ([s. l.] : Fekete Pál és Társai Nyomdája). 160 p.

Kluger Lászlóné. *Irodalmi emlékhelyek Borsodban*. Miskolc : II. Rákóczi Ferenc Könyvtár, 1969. 135 p. : ill. (Könyvtári füzetek, 4.)

Pedig adódik az ötlet: ha név szerint kell említeni egy Móricz-hóst, az *Nyilas Misi* — tízből kilenc esetben. És önéletrajzában az író részletesen leírja és visszavezeti családfáját a rakacaszendi református lelkészig.

„*Dédapám, Nagyvárad Nyilas József, a csécsi pap, akinek minden baja abból származott, hogy feleségének anyja, nagyanyja bárókisasszony volt, — két gyereket felejtett itt a kis faluban. Mint a vízbe hullott kő, egyre mélyebbre süllyedt, úgy látszott, valami fizikai törvény parancsolja, hogy az ő ivadékai így hanyatlanak egyre alább. Ő maga bizonyos emelkedő ívet írt le, mert ha Csécse még olyan kicsi falu is, az ő pap apja még ennél is kisebb helyen fungált. Rakacaszend a Bükkben lévitaság volt.*”¹⁰

Hogy nem járt a faluban, azt bizonyítja, hogy élete regényében a község helyét eltávolítja, de Móricz Miklós, az öcs, kijavítja: „*Ez is csak egy kis község, a Borsod megyei Csereháton, a Bódva balpartjának inkább dombos, mint hegyes vidékén [...]*”.¹¹

A rakacaszendi parókián nem található dokumentumokat a 19. század első feléből. Az 1950 előtti írásokat beszolgáltatták a Sárospataki Református Kollégium Levéltárának. Itt az iratok vullanak.

Csorba Zoltán. *Miskolc és Borsod az irodalomban : irodalomtörténeti tanulmányok*. Szerk. Porkoláb Tibor ; az utószót írta Kováts Dániel. Miskolc : Felsőmagyarországi Kiadó, 1994. 221, [1] p.

Porkoláb Tibor. *Irodalmi emlékhelyek Abaújban, Borsodban, Gömörben és Zemplénben*. Fotók: Bujdos Tibor. Miskolc : Bíbor Kiadó : Felsőmagyarországi Kiadó, 1997. 249 p. : ill.

Fehér József. „A Bódva-völgy irodalmi topográfiája.” In: Bodnár Mónika és Rémiás Tibor (szerk.). *Tanulmányok a Bódva-völgye múltjából*. Putnok : Gömöri Múzeum és Baráti Köre, 1999. 806 p. : ill. (Múzeumi könyvtár, 5.) p. 567-586. Kovácsné Szeppelföld Erzsébet. „Borsod-Abaúj-Zemplén megye irodalma.” In: Somorjai Lehel (szerk.). *Borsod-Abaúj-Zemplén megye hon- és népismerete : tanári segédkönyv*. Miskolc : Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Levéltár, 2004. 317 p. : ill. p. 127-190.

⁸ Hornyák Gyula. *Galvács és a Rakaca-tó környéke : Abod, Rakacaszend, Meszes, Martonyi, Szalonna, Csehipusztá, Szendrő*. Galvács : Galvács község Önkormányzata : Galvács Öröksége Kulturális Egyesület, 2003. 198 p., [10] t. o. : ill.

⁹ Kisfalusi János. *Szülföldem : lakóhelyismeret Debréte, Rakaca, Rakacaszend és Viszló községekről*. Viszló : szerző, 1999. : ill.

¹⁰ Móricz Zsigmond. *Életem regénye*. Budapest : Szépirodalmi Könyvkiadó, 1953. 331, [1] p., [1] t. o. : ill. ; 20,4 cm (Magyar klasszikusok), p. 27.

¹¹ Móricz Miklós. *Móricz Zsigmond indulása*. Budapest : Magvető, 1959. 513, [1] p., [28] t. o. : ill. ; 20,5 cm

1896-ból fennmaradt egy kézirat Horváth János lelkésztől, melyben a szendi református egyházközség történetéről olvashatunk. A füzetecske a szokásosnál részletesebben ad felvilágosítást a Móricz Zsigmond idézte ük-apáról:

„1805-ben T. Nyilas József lett R.szendi prédikátorrá, elébb fél-
esztendeig antecessorának kimulása után adminisztrátori hivaltal viselyén,
37 esztendeig folytatott R.szendi predikátorsága után, megholt R. Szenden
az 1842-év Decz. 29-ik napján.”¹²

Ha a hívők következő nemzedékeinek emlékezetében nem maradhatott is fenn emléke, a későbbi korok lelkészei őrzik emlékezetét. Osváth Zoltán 1934-ben szinte szóról szóra megismétli Horváth tiszteletes úr szavait.¹³ De talán egyikük sem gondolt arra, hogy elődjük kései utóda a 20. század első felének legjelentősebb és elismert írója. Pedig lett volna mondanivalójuk a riporter Móricz számára: keserűen ír Osváth a hívek irigységéről, kicsinyes-ségéről, a hit és az egyház dolgaiban mutatott közömbösségükről.

És végül nézzük a halotti anyakönyvet! Az 1842. évi bejegyzéseknél, 8-as sorszám alatt olvashatjuk:

Meghalt: 1842. decz. 29.

Eltemettetett: 1842. decz. 31.

Állapotja: nemes

*Tiszteletes Nyilas József R. Szenden 37 és fél esztendőig nagy buzgó-
sággal folytatott hit-szónoki hivatalát bevégezte életének 72^{ik} esz-
tendejében — Béke hanvaira*

Nyavalyája: öregségi erőtlenség

Temetés módja: kettős tanítással

*Ekklésia: R. Szend*¹⁴

Tiszteletes Nyilas József 1842 áprilisában még saját kezűleg ír levelet¹⁵ feljebbvalóinak, a nyár folyamán még ő temet, de ősszel minden bizonnal

---

¹² Horváth János. *A rakacza-szendi ev. ref. anya,- 's szentjakabi leány egyház törté-
nete.* [Kézirat.] 1896. 20 p. Sárospataki Református Kollégium Tudományos
Gyűjteményei, Levéltár, jelzete: D.CXXIX. 72,696.641-23.

¹³ Osváth Zoltán. *Gyülekeztörténeti adatok 52 pontban.* [Kézirat.] 1934. 22 p. Sá-
rospataki Református Kollégium Tudományos Gyűjteményei, Adattár, jelzete: At.
636.

¹⁴ Sárospataki Református Kollégium Tudományos Gyűjteményei, Levéltár, jelzete:
S. E. II. 3/2. p. 127.

¹⁵ Sárospataki Református Kollégium Tudományos Gyűjteményei, Levéltár, jelzete:
R. D. VII. 5/6.

leeshetett a lábáról, s mire a tél beköszöntött, elerőtlenedett, s még az új év beköszönte előtt egyházközsége örök búcsút vett tőle.

Elvitathatatlan Kováts Dániel megállapítása, miszerint „[a] hely szel-
leme erősebb ott, ahol egykor egy megkapó személyiség a maga testi való-
jában is élt, megjelent. Igazi kisugárzó hatása azonban az alkotónak van,
aki műveivel mindenkire eljuthat”.¹⁶

Nem járt Móricz Zsigmond a Csereháton. Ne képzeljük alakját a Rakaca völgyébe, a szendi főutcára, a patak partjára! De hogy továbbfűz-
zem a gondolatot: nem lehet véletlen, hogy tehetséggel áldotta meg a sors. S
a tehetség megszületésének előzménye kell legyen, hogy gondolkodó és
prédikáló nemzedékek váltották egymást a Nyilas—Pallagi—Móricz csa-
ládban, s közéjük tartozott Nyilas József, a református lelkész
Rakacaszenden, a 19. sz. első felében.

H. Szabó Béla

---

¹⁶ Kováts Dániel. „Móricz Zsigmond életútjának állomásai megyénkben.” In: *Szülföldünk* ISSN 1216-7347. 20. [köt.] (1993. jún.) p. 115.